

Sosiaali- ja terveysministeriö, kirjaamo.stm@gov.fi

Hallitussihteeri Anne Vänskä, Sosiaali- ja terveysministeriö, anne.vanska@gov.fi

Saamelaiskäräjien lausunto lomitussäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen lakimuutosehdotuksista

Viite: Lausuntopyyntö STM, 27.6.2022, VN/8515/2019

1. Aluksi

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt Saamelaiskäräjiltä lausuntoa 27.6.2022 päivätyllä lausuntopyynnöllään (VN/8515/2019) koskien luonnosta hallituksen esityksen lomitussäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen lakimuutosehdotuksia. Kyseisessä esityksessä ehdotetaan muutoksia maatalousyrittäjien lomituspäätöslakiin (1231/1996), turkistuottajien lomituspäätöslain (1264/2009), poronhoitajien sijaisavusta annettuun lakiin (1238/2014) sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain (53/2018) 13 §:än.

Saamelaiskäräjille annettu aika lausunnon antamiselle oli todella lyhyt huomioiden erityisesti lausuntoajan sijoittumisen kesälomakaudelle (27.6.-2.8.2022). Saamelaiskäräjät pyysi lausunnolle lisäaikaa sähköpostitse 29.6.2022, ja lisäaikaa myönnettiin 3.8.2022 asti.

Poronhoitajien sijaisapulain muuttamisesta järjestettiin saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaiset neuvottelut Saamelaiskäräjien ja sosiaali- ja terveysministeriön kesken 16.6.2022. Neuvotteluihin osallistui Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen edustajia. Saamelaiskäräjät on toimittanut sosiaali- ja terveysministeriöön 29.5.2020 myös Saamelaiskäräjien esityksen poronhoitajien sijaisavun kehittämiseksi (Dnro: 505/D.a.2/2020, liite 1). Lisäksi Saamelaiskäräjät on pyytänyt 9.3.2021 yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaltuutetuilta lausunnot poronhoitajien syrjinnästä sekä naisten ja miesten välisestä epätasa-arvosta sijaisapujärjestelmässä (Dnro: 134/D.a.9/2021). Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi asiasta lausuntonsa 24.6.2021 (VVTDno-2021-280) ja tasa-arvovaltuutettu 18.3.2021 (Dnro TAS/134/2021).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi lausunnossaan mm. että ”poronhoitajien sijaisavun suppeudesta verrattuna maatalousyrittäjien mahdollisuuksiin saada sijaisapua syntyy oletama yhdenvertaisuuslain kieltämästä välittömästä syrjinnästä.”¹ Yhdenvertaisuusvaltuutettu korosti lausunnossaan myös Suomen perustuslain 17 §:n turvaamaa oikeutta saamelaisille alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan sekä nosti esille YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 27 artiklan, jonka mukaan kansallisiin vähemmistöihin, ml. alkuperäiskansoihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään. Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnossa muistutettiin,

¹ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto poronhoitajien sijaisavusta, 24.6.2021, VVTDno-2021-280.

että ”perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen”.²

Nyt lausunnolla olevassa luonnoksessa hallituksen esitykseksi lomitussäädännön kokonaisuudistuksesta on maininta sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun että tasa-arvovaltuutetun lausunnoista. Luonnoksessa kuitenkin todetaan, että ”nyt esitettävän hallituksen esityksen myötä maatalousyrittäjien lomituspalveluja lisättäisiin entisestään jossain määrin, mutta turkistuottajien ja poronhoitajien palveluja ei esitetä lisättäväksi, koska niihin ei ole esitetty rahoitusta. Näin ollen oikeustila, johon yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnitti huomiota, ei muuttuisi tämän esityksen myötä.”³ Sosiaali- ja terveysministeriö on kuitenkin alkanut laatia selvitystä tasa-arvovaltuutetun ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausuntojen johdosta, ja asiaan kerrotaan palattavan tulevaisuudessa.⁴

Saamelaiskäräjät on erittäin pettynyt, ettei nyt lausunnolla olevan esityksen muutoksissa ole huomioitu saamelaiskäräjien aiempia esityksiä poronhoitajien sijaisavun kehittämiseksi⁵ eikä myöskään yhdenvertaisuus- eikä tasa-arvovaltuutetun lausuntoja. Saamelaiskäräjät ei myöskään näe, että rahoituksen puute, olisi perusteltu syy olla korjaamatta nykyistä tilannetta, jossa poronhoitajiin kohdistuu välitöntä syrjintää verrattaessa maatalousyrittäjien mahdollisuuksiin saada sijaisapua, ja joka vaikuttaa negatiivisesti saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Saamelaiskäräjät on saattanut poronhoitajien sijaisapuoikeutta säätelevässä laissa olevia ongelmakohtia sosiaali- ja terveysministeriön tietoon jo esimerkiksi vuonna 2017 antamassaan lausunnossaan koskien hallituksen esitysluonnosta lomitussäädännön uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi.

Saamelaiskäräjille tullessa hallituksen esitysluonnosta koskevassa lausuntopyynnössä (VN/8515/2019) todetaan tämän esityksen taustalla olevan mm. pääministeri Marinin hallitusohjelma, jonka mukaan lomitustila uudistetaan⁶. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että Marinin hallitusohjelmassa on kirjaus myös porotalouden kehittämisen edistämisestä kannattavana, kestäväenä ja kulttuurisesti merkittävänä elinkeinona⁷.

2. Saamelaisten oikeudellisesta asemasta ja saamelaisesta poronhoidosta

Saamelaisilla on Suomen perustuslain (731/1999) 17.3 §:n mukaan oikeus alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten perinteiset elinkeinot mm. poronhoito ja sen nykyaikaiset harjoittamismuodot kuuluvat perustuslain turvaaman saamelaisten kulttuurinsuojan piiriin.⁸ Poronhoito on saamelaisille ennen kaikkea kulttuurinen elinkeino, joka on erottamattomasti sidoksissa saamen kieliin, saamelaisen kulttuurin ylläpitämiseen sekä saamelaisten perinteiseen tietoon. Poronhoidolla on myös tärkeä merkitys kielen, kulttuurin ja perinteisen tiedon

² Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto poronhoitajien sijaisavusta, 24.6.2021, VVTDno-2021-280.

³ Luonnos Hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi maatalousyrittäjien lomituspäätöslain, turkistuottajien lomituspäätöslain annetun lain, poronhoitajien sijaisavusta annetun lain sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain 13 §:n muuttamisesta, 2022, s. 10.

⁴ Ibid.

⁵ Ks. liite 1 sekä Saamelaiskäräjien lausunto hallituksen esitysluonnoksesta lomitussäädännön uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi, Dnro: 332/D.a.2./2017, 29.6.2017.

⁶ Pääministeri Marinin hallitusohjelma 10.12.2019. *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*, s. 146.

⁷ Emt. s. 128.

⁸ Ks. esim. HE 309/1993 vp, s. 65 ja PeVL 38/2004 vp.

siirtämisessä tuleville sukupolville. Saamelaiskulttuurilla on ylisukupolvinen luonne eli saamelaisilla on oikeus harjoittaa kulttuuriaan tässä ajassa ja oikeus siirtää se tuleville sukupolville lain ja julkisen vallan suojaamana.⁹ Alkuperäiskansojen oikeudet ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan on suojattu myös kansainvälisen oikeuden instrumentein.

Poronhoito on täysipäiväistä työtä henkilölle, joka harjoittaa sitä päätoimisesti. Saamelaisten kotisetualueella poronhoitoa harjoitetaan pääosin päätoimisesti. Saamelainen poronhoito perustuu perinteisesti siida-järjestelmään (sis. tokkakunnat), jossa poroja paimennetaan, jotta ne saataisiin pysymään aina vuodenaikaan nähden oikeilla alueilla. Käytännössä paimennus tarkoittaa liikkumista luonnossa eri kulkuneuvoilla vaihtelevissa sää-, lumi- ja luonnonolosuhteissa ja työ on fyysisesti kuormittavaa. Paimentamisen lisäksi poronhoitoon kuuluvat myös kaikki muut poronhoitovuoden työt kuten merkkaukset, erotukset, poroaitojen rakentaminen ja korjaaminen, porojen kokoaminen, teurastamopäivät, petovahinkojen etsiminen ja pedontorjuntatyö ja niin edelleen.

Talviaikaan poronhoidon sitovuutta lisää erityisesti petoeläinten poroille aiheuttamien vahinkojen ennaltaehkäisy, joka vaatii usein ympärivuorokautista läsnäoloa. Myös muu maankäyttö on lisääntynyt yleisesti poronhoidolle tärkeillä aluilla, mikä työllistää poronhoitajia ympäri vuoden ja lisää osaltaan myös työn henkistä kuormittavuutta¹⁰.

3. Saamelaiskäräjien näkemykset poronhoitajien sijaisavusta annettuun lakiin (1238/2014) esitetystä muutoksista

Yleisesti Saamelaiskäräjät pitää hyvänä sitä, että poronhoitajien sijaisavusta annettua lakia uudistetaan, sillä tällä hetkellä voimassa oleva lainsäädäntö asettaa poronhoitajat sijaisavun osalta epätasa-arvoiseen asemaan suhteessa muihin yrittäjiin, jotka työskentelevät maatalouden eri muotoina pidettävien elinkeinojen parissa. Lisäksi Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan voimassa oleva poronhoitajien sijaisapulaki edistää raskaus- ja perhevapaasyrjintää ja näin ollen heikentää erityisesti naisten asemaa poronhoidossa.

Lausunnolla olevassa esityksessä sen yhdeksi tavoitteeksi mainitaan lomituspäalvelulakien osittainen yhdenmukaistaminen¹¹. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan tämä on monessa kohtaa tärkeää, huomioden kuitenkin samalla poronhoidon erityispiirteet saamelaisten perinteisenä elinkeinona. Nyt lausunnolla olevan hallituksen esitysluonnoksen suhteen Saamelaiskäräjät on kuitenkin pettynyt siihen, ettei poronhoitajien sijaisavusta annettua lakia esitetä yhdenmukaisettavaksi esimerkiksi maatalousyrittäjien lomituspäalvelulain (1231/1996 7–7 i §:t) kanssa sijaisavun saamisen edellytysten osalta, vaan yhdenmukaistaminen koskee lähinnä tiettyjen käytettyjen sanamuotojen yhtenäistämistä.

⁹ PL, 731/1999, 22 §.

¹⁰ Ks. esim. Norjassa ja Suomessa asuvien saamelaisten itsemurhien ehkäisy-suunnitelma 2017: https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2017/05/pohjoismainen_saamelaisten_itsemurhien_estamissuunnitelma_11042017.pdf.

¹¹ Luonnos Hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi maatalousyrittäjien lomituspäalvelulain, turkistuottajien lomituspäalveluista annetun lain, poronhoitajien sijaisavusta annetun lain sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain 13 §:n muuttamisesta, 2022, s. 10.

3.1. Saamelaiskäräjien ehdottamat lisäykset hallituksen esitykseen koskien muutoksia poronhoitajien sijaisavusta annettuun lakiin (1238/2014)

Lausunnolle lähetetyssä esitysluonnoksessa koskien poronhoitajien sijaisavusta annettua lakia (1238/2014) ehdotetut muutokset eivät Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan korjaa laissa tällä hetkellä olevia puutteita. Saamelaiskäräjät esittääkin, että tämän uudistuksen yhteydessä huomioidaan myös 29.5.2020 Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveysministeriöön toimittama Saamelaiskäräjien esitys poronhoitajien sijaisavun kehittämiseksi (Dnro: 505/D.a.2/2020) niiltä osin kuin se koskee kyseisen lain kehittämistä. Saamelaiskäräjien esitys löytyy tämän asiakirjan liitteenä numero 1.

Merkittävimpinä poronhoitajien sijaisavusta annettua lakia (1238/2014) koskevana kehittämistarpeina Saamelaiskäräjät näkee **poronhoitajien yhdenvertaisuuden kehittämisen sijaisapujärjestelmässä suhteessa maatalousyrittäjiin koskien käytettävissä olevia lomituspalveluita sekä edellytyksiä sijaisavun saamiseksi**. Tällä hetkellä poronhoitajalla on oikeus saada sijaisapua sairauden tai tapaturman aiheuttaman työkyvyttömyyden aikana. Saamelaiskäräjät näkee, että lisäksi poronhoitajille on säädettävä oikeus sijaisapulomitukseen vuosilomatilanteessa, kuntoutusta ja työkykyä ylläpitävää toimintaa varten, sairaan lapsen hoitoa varten, raskautta, synnytystä sekä lapsen ja adoptiolapsen hoito varten, alle kolmevuotiaan lapsen hoitoa varten sekä varusmiespalveluksen tai siviilipalveluksen suorittamista varten. (Ks. yksityiskohtaiset perustelut liite 1.)

Edellä mainittujen muutosten myötä tulisi tarkistaa ja lisätä myös poronhoitajien käytettävissä olevien sijaisapupäivien ja -tuntien määrää. Tällä hetkellä voimassa olevan lain (1238/2014) 7 §:n mukaan poronhoitaja saa käyttää sijaisaputunteja enintään 90 päivänä kalenterivuoden aikana. Saamelaiskäräjät näkee tämän ongelmalliseksi, sillä tapaturman tai sairauden sattuessa alkuvuodesta poronhoitaja voi joutua käyttämään suuren osan sijaisapupäivistä jo kevättalvella, jolloin kesän vasanmerkityksiin tai syystalven erotus-, teurastus- ja porojen kokoamistöihin ei jää päiviä sijaisavun saamiseksi. Saamelaiskäräjät esittää, että nykyisen lain 4.1 §:n ollessa voimassa yhtäjaksoisen tai vähäisin keskeytyksin jatkuneen työkyvyttömyyden perusteella sijaisapua tulisi saada lääkärin määräämän sairausloman ajaksi. Lisäksi sijaisaputuntien määrää tulisi kohottaa niin yhdenvertaisuuden kuin todellisen tarpeenkin perusteella vähintään 300 sijaisaputuntiin vuodessa sairauden tai tapaturman varalta (ks. yksityiskohtaiset perustelut liite 1).

Merk.

Leo Aikio
II varapuheenjohtaja

Laura Olsén-Ljetoff
Elinkeinosihteeri

Lausunnosta päätti II varapuheenjohtaja Leo Aikio 3.8.2022 Saamelaiskäräjien työjärjestyksen 67 §:n 1 mom:n mukaisesti.

Lisätietoja antaa: Elinkeinosihteeri Laura Olsén-Ljetoff, laura.olsen-ljetoff@samediggi.fi, puh. 040 617 5113

Liite 1. Saamelaiskäräjien esitys poronhoitajien sijaisavun kehittämiseksi, 29.5.2020, Dnro: 505/D.a.2/2020.